

Gustav Tönnies in sinovi graditelji Ljubljane

Avtorja: Milanka in Stojan Jakopič

Mnoge stavbe, ki jih je podjetje Tönnies gradilo v Ljubljani, so postale mestni spomeniki, ki obeležujejo glavne trge in ulice v razcvetu. Hkrati predstavljajo tudi trajna obeležja vizionarskemu graditelju in uspešnemu industrijalcu Gustavu Tönniesu ter njegovim potomcem.

Janez Koželj, mestni arhitekt

Železnice

Po odločitvi, da bo na Kranjskem pognal nove korenine, je Gustav Tönnies nadaljeval delo pri izgradnji objektov ob železniški progi Dunaj–Trst, ki je leta 1847 dosegla Celje, 1849 Ljubljano in 1857 Trst. Tam je zgradil skladišča v pristanišču in sodeloval pri gradnji železniške postaje. V letih 1870 do 1872 je sodeloval pri gradnji železniške proge Ljubljana–Trbiž.

Kamnolomi

Leta 1855 je prevzel kamnolome v Nabrežini, Repentaboru in Momjanu, da bi zagotovil gradbene materiale za izvedbo viaduktov, mostov in zgradb. Z modernizacijo proizvodnje z ustreznimi stroji in dvigali je omogočil industrijsko proizvodnjo kamna. To je, hkrati z novimi prometnimi povezavami z železnico, pomorskimi potmi preko tržaškega pristanišča, odprtjem Sueškega prekopa in razvojem ladijskega prevoza, omogočilo prodor proizvodov teh največjih kamnolomov v Avstro-Ogrski monarhiji na široka tržišča Evrope, Azije in Amerike. V tem času je na delo v kamnolome dnevno prihajalo od tri do pet tisoč delavcev iz okoliških in oddaljenih krajev.

Industrija

Nove prometne povezave so spodbudile razvoj gospodarstva, industrije in trgovine. Gustav Tönnies je svoje znanje in sposobnost za povezovanje pri izgradnji industrijskih objektov uporabil pri gradnji Cukrarne, opekarne, tekstilne predilnice, tovarne kavnih nadomestkov, pivovarne, tobačne tovarne in tiskarne.

Več o Tönniesovih delih si lahko ogledate v Tehniškem muzeju Slovenije Bistra, Tehničnem muzeju Završnica, Slamnikarskem muzeju Domžale ter v podjetju Litostroj Power.

Leta 1872 je v Ljubljani ustanovil Strojne tovarne in livarne. Te predstavljajo pionirsko delo na področju strojogradnje in so v 65 letih delovanja postavile osnove za moderno proizvodnjo lesne in strojne industrije ter energetike na Slovenskem. Vodenje tovarne je leta 1884 prevzel sin Wilhelm.

Hidroelektrarna Završnica je bila prva deželna elektrarna, pomenila je zametek elektrifikacijskega omrežja v Sloveniji. Peltonovi turbini v hidroelektrarni Završnica sta bili izdelani v Strojnih tovarnah in livarnah.

Za industrijo slamnikov so izdelali posebno hidravlično prešo, s katero so omogočili proizvodnjo v 25 tovarnah, s podružnicami v skoraj vseh glavnih mestih v Evropi in v New Yorku.

Tönniesovi sinovi so se že v času šolanja na Ljubljanski realki srečali z Albinom Belarjem, ki so mu pozneje tudi z denarnimi prispevki pomagali, da je na tej šoli leta 1898 postavil prvi potresni laboratorij v tem delu Evrope. Po načrtih prof. dr. Belarja, svetovno priznanega strokovnjaka, so v Stojnih tovarnah in livarnah izdelovali naprave za zaznavanje potresov, seizmografe.

Dediščina družine Töennies

Gustav Tönnies in njegova družina so v stoletju od 1844 dalje pomembno prispevali k razvoju Ljubljane, dežele Kranjske in sosednjih dežel.

Gustav Tönnies se je rodil leta 1814 v Stralsundu, hanseatskem mestu ob Baltskem morju, kamor se je njegov oče Balthasar, ladijski tesar, preselil iz južno švedske pokrajine Småland. Po šolanju za tesarja v Hamburgu se je odpravil na dolgo učno pot po nemških deželah, Češki, Švici, Franciji, Nizozemski, Norveški, Švedski, Rusiji in Avstriji. Leta 1844, ko je bival v Gradcu, so ga povabili v Ljubljano, da bi tam zgradil ostrešje Kolizeja, takrat največje stavbe v tem delu Evrope. Po uspešno zaključenem projektu ga je župan Ljubljane Hradecky povabil, da postane mestni tesar.

Gustav je poslovno priložnost videl v železniški povezavi med Dunajem in morjem, ki je v te kraje prinašala napredek. Na podlagi znanj in izkušenj, pridobljenih v takrat najrazvitejših evropskih deželah, je ponudbo sprejel in začel novo življenje v novi domovini. Poročil se je z Amalijo Malovrh, s katero sta imela devet otrok.

Ustanovil je podjetje za tesarstvo, parketarstvo in ključavničarstvo ter nadaljeval z gradbeništvom. Pričel je z dvanajstimi zaposlenimi. Po ustanovitvi Opekarne in Strojnih tovarn in livarn je bilo pri njem zaposlenih več kot šeststo delavcev, pretežno lokalnih prebivalcev. Te je dobro plačeval in skrbel za njihovo izobraževanje, zato je bil zelo priljubljen med ljudmi.

Leta 1883, ob 600-letnici priključitve dežele Kranjske Avstrijski monarhiji, je avstrijski cesar Franc Jožef ob obisku Ljubljane obiskal tudi Strojne tovarne in livarne. Gustavu Tönniesu je podelil visoko odlikovanje Zlati križec s krono.

Gustav Tönnies je umrl leta 1886. Njegovo delo so nadaljevali sinovi, Gustav, Adolf in Rudolf v gradbeništvu, Wilhelm v strojogradnji ter Emil v komerciali in kamnoseštvu.

Stoletje družine Tönnies se je zaključilo po burnem gospodarskem in družbenem razvoju zaradi vojn, nastanka novih držav in gospodarske krize. Tudi spremembe pri lastništvu, nov tehnološki razvoj in nacionalizacije so povzročili, da so družino skoraj pozabili.

Slovensko-švedsko društvo je obudilo spomin na dediščino te družine, ki je po dozdejšnjih raziskavah močno preseгла lokalne okvire in dobiva svetovne razsežnosti. Mestna občina Ljubljana je park ob Koseškem bajerju poimenovala po Gustavu Tönniesu, po simpoziju o Tönniesih je bil izdan zbornik z naslovom Stoletje družine Tönnies. Pričakujemo, da bodo strokovnjaki s posameznih področij nadaljevali delo pri proučevanju Tönniesove dediščine lokalno in po svetu.

Stoletje družine Tönnies

Gradnja mest je skupinska stvaritev, ki je rezultat stremeljenj vizionarjev, sposobnosti načrtovalcev, pričakovanj naročnikov in predvsem sposobnosti graditeljev. Druga, njihova še pomembnejša vloga je, da gradijo monumentalne stavbe, ki oblikujejo glavne trge in mestne ulice, te pa dajejo javnemu prostoru poseben značaj in prepoznavnost. Nanje je vezana skupnost, kolektivni spomin mesta. Po tem, kako so monumentalne stavbe zasnovane in oblikovane, kako dovršeno so zgrajene, določamo mejnike v razvoju kulture in tehnologije gradnje določenega časa. Graditelji mesta so tisti, ki dejansko gradijo. Čim večji in čim zahtevnejši so projekti, ki jih izvedejo, tem bolj je odločilna njihova vloga v razvoju mest.

Doprinos gradbene družbe družine Tönnies je v tem pogledu še posebno dragocen, izjemen in neprecenljiv. Večina stavb, ki jih je podjetje zgradilo, je predstavljala arhitekturni in tudi gradbeni presežek. Podjetje je gradilo javne stavbe, stanovanjske palače in industrijske zgradbe, ki so bile v svojem času najbolj dovršene, najlepše in največje stavbe v mestu.

Družina Tönnies je pred ljubljanskim potresom za Kranjsko stavbno družbo z nemškim kapitalom zgradila operno hišo, bančno palačo in meščanske stanovanjske stavbe v prestižni četrti stavbnih otokov med današnjo Slovensko cesto in Tivolijem, ki je postala zameetek sodobnega mesta. Tam se še danes najmočneje začuti svetovljanski značaj Ljubljane.

Sposobnost družbe v zagotavljanju vrhunske izvedbe je prišla do izraza v izvajanju zaključnih del oblikovanja fasad v različnih zgodovinskih slogih in še posebno pri okraševanju secesijskih stavb. V okviru rekonstrukcije mesta po potresu je podjetje Tönnies gradilo znamenite stavbe tudi na vzhodni strani Slovenske ceste. Okoli tedaj Slovenskega, danes Miklošičevega parka, je nastala elegantna secesijska četrt enotnega sloga in moderne tehnologije po urbanistični zasnovi arhitekta Maksa Fabianija. To je bil skupni projekt gospodarske in kulturne elite tedanjega slovenskega meščanstva, ki je za svoj projekt potrebovala sposobne slovanske arhitekta in graditelje. Prav v secesijski arhitekturi, s svojimi fantazijskimi rastlinskimi oblikami ter bogatim fasadnim okrasjem, so ustvarjalci izkoristili možnost serijske industrijske proizvodnje in uporabe novih surovin železa, jekla, stekla in železobetona. Preskušanje novih oblik prostorov, dinamičnih kompozicij, novih konstrukcij in oblik secesijskega okrasja je predstavljalo tako tehnološki kot tudi obrtniški izziv tedanjim graditeljem.

Razvoj podjetja družine Tönnies je bil od njegove ustanovitve povezan z razvojem mesta. Tako kot je mesto rastlo in se moderniziralo, tako je rastla tudi gradbena družba. Ob pravem času je bila pripravljena vpeljati napreden, industrijski način gradnje, ki ga podpira povezana proizvodna veriga, od surovine do gradbenega elementa in njegove vgradnje. Z načrtnim povezovanjem pridobivanja surovin, proizvodnje polizdelkov in gradbenih elementov je gradbeno podjetje s časom vedno bolj obvladovalo v celoto povezan proces gradnje, izvajalo

nadzor izvedbe in zagotavljal garancijo kakovosti. S svojim razvojem in inovacijami je družba na eni strani dvigovala tehnološko in obrtno raven izvedbe, na drugi strani pa spodbujala razvoj konkurence v slovenskem gradbeništvu. Mnoge stavbe, ki jih je družba Tönnies zgradila v Ljubljani, so postale mestni spomeniki, ki obeležujejo glavne trge in mestne ulice v času razcveta. Hkrati predstavljajo tudi trajna obeležja vizionarskemu graditelju in uspešnemu industrialcu Gustavu Tönniesu in njegovim potomcem.

Kronologija družine Tönnies

- 1814 Gustav Tönnies se rodi v Stralsundu
- 1824 Gustav Tönnies se šola za tesarja v Hamburgu
- 1829 Amalija Malovrh se rodi gostilničarju Marku Malovrhu
- 1847 Odprejo železniško progo Dunaj–Ljubljana
- 1849 Gustav Tönnies se poroči z Amalijo Malovrh
- 1851 Rodi se sin Gustav
- 1855 Rodi se sin Adolf
- 1857 Rodi se sin Wilhelm; Gustav
- 1863 Rodi se sin Emil
- 1869 Rodi se sin Rudolf
- 1870 Odprejo železniško progo Ljubljana–Trbiž (Rodolfino)
- 1886 Umre Gustav Tönnies
- 1895 Potres v Ljubljani
- 1900 Umre Adolf Tönnies
- 1906 Umre Amalija Tönnies
- 1922 Umre Gustav Tönnies mlajši
- 1925 Umre Wilhelm Tönnies
- 1929 Umre Rudolf Tönnies. Vodenje gradbenih podjetij prevzame sin Emil in Rudolfova hči Frigga.
- 1941 Umre Emil Tönnies. Vodenje Tönniesovih tovarn do konca 2. svetovne vojne prevzame Frigga.